

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

М. П. Мальська, Т. Б. Завадовський, Д. А. Каднічанський

ТУРИСТИЧНЕ ЛЬВОВОЗНАВСТВО

Частина I

Міщанські гмерки та шляхетські герби
в архітектурі міста Львова

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Київ
«Центр учбової літератури»
2017

УДК 379.85:908(477.83)(075.8)

ББК 26.89(4Укр-4Льв)я73

М 21

*Рекомендовано до друку
Вченою радою географічного факультету
Львівсько національного університету імені Івана Франка
(Протокол №9 від 27 жовтня 2016 р.)*

Рецензенти:

Гречило А. Б., доктор історичних наук, старший науковий співробітник Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України;

Любіцева О. О., доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Антонюк Н. В., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри країнознавства та міжнародного туризму Львівського національного університету імені Івана Франка.

М 21 / **Мальська М. П.** Туристичне львовознавство. Частина I. Міщанські гмерки та шляхетські герби в архітектурі міста Львова : навчальний посібник / М. П. Мальська, Т. Б. Завадовський, Д. А. Каднічанський – К.: «Центр учбової літератури», 2017. – 260 с.

ISBN 978-617-673-520-5

У навчальному посібнику систематизовано і викладено теоретичні, методичні і практичні питання гербів та геральдичних композицій у місті Львові. Опрацьовано архівні матеріали з історії міста, а також книги геральдичного змісту починаючи із XV ст. на польській, німецькій, російській та латинській мовах. Простежено історію та культурні взаємозв'язки осіб різних соціальних прошарків, а також конфесійної приналежності та політичних поглядів.

У розділах посібника, присвячених туристичним маршрутам, наводиться геральдична спадщина родини Шептицьких, Собеських, меценатів Львова, європейської знатті.

Для студентів історичних та туристичних спеціальностей вищих навчальних закладів, науковців, львовознавців, екскурсолодів, та всіх тих, хто цікавиться геральдикой.

УДК 379.85:908(477.83)(075.8)

ББК 26.89(4Укр-4Льв)я73

ISBN 978-617-673-520-5

© М.П.Мальська, Т.Б. Завадовський, Д.А.Каднічанський, текст, фото, 2017.

© «Видавництво«Центр учбової літератури», 2017.

ЗМІСТ

Вступне слово	5
Передмова	6
Гмерки та герби львівського патриціату	9
Родини Шольц-Вольфовичів, Домагаличів та Газів	11
Роди Боїмів та Бресслерів	17
Рід Корняктів	24
Рід Кампанів	30
Рід Анчевських	33
Рід Лоренцовичів	37
Рід Сикстів	39
Рід Ансерінів	44
Шляхетські герби	46
Герб Топор	48
Рід Тарло	52
Рід Оссолінських	54
Герб Діброва	57
Рід Семенських	60
Рід Моравських	63
Рід Лосів	65
Герб Гримала	67
Рід Замоївських	70
Рід Потулицьких	71
Рід Семяновських	73
Рід Яблоновських	74
Герб Абданк	76
Рід Скарбеків	79
Рід Анквічів	81
Рід Дуніковських	83
Герб Сирокомля	85
Рід Тшебінських	89
Герб Осморог, Геральт	90
Рід Вижицьких	92
Герб Лебідь	97

Рід Дунін-Борковських	101
Герб Сас, Драг	105
Рід Ангеловичів	109
Рід Даниловичів	111
Рід Дідушицьких	115
Герб Леліва	120
Рід Сенявських	126
Рід Водзіцьких	131
Рід Голуховських	134
Герб Єліга	137
Рід Бельських	139
Рід Замойських	141
Герб Мора	144
Рід Коритовських	146
Герб Пилява	148
Рід Потоцьких	151
Герб Лис	157
Рід Сапігів	161
Герб Яніна	166
Рід Собеських	170
Герб Дружина	181
Герб Шренява	182
Рід Любомирських	184
Герб Рагоза	187
Герб Шептицькі	190
Рід Шептицьких	193
Маловідомі герби	201
Туристичні маршрути	211
Геральдична спадщина родини Шептицьких	213
Ян III Собеський гербу Яніна	221
Меценати Львова — родина Дідушицьких	229
Геральдичні композиції європейської знаті	237
Додатки	248
Бібліографія	259

Вступне слово

Архітектура Львова становить собою поєднання різноманітних за стилями і часом виконання ансамблів, які гармонійно формують неповторне середовище. Невід'ємною частиною львівської архітектури є геральдичні знаки, які здавна слугували символами власників чи фундаторів тих чи інших споруд і об'єктів. Ними декорували фасади громадських і житлових будинків, прикрашали портали та віконні обрамування, розміщували на барельєфах і скульптурах. На жаль, тема геральдичних символів у львівській архітектурі ще не отримала належного висвітлення в українській історіографії. Питання про потребу детальніших досліджень у цьому напрямку порушувалися ще в середині 1990-х рр.¹ Праця є першою спробою авторів заповнити цю прогалину як в історії міста Львова, так і в українській геральдиці. Робота подана у формі своєрідного каталога, розділеного на дві частини: у першій представлені гмерки та герби львівського патриціату, у другій наведені шляхетські герби. Для важливіших гмерків та гербів в окремих статтях подається інформація про сам символ, його історію, а також короткі дані про його власників і відомості про архітектурний об'єкт, на якому ці знаки фігурують. У статтях робляться спроби проаналізувати різні версії про походження гербів чи їх власників, які трапляються в давніших публікаціях. Робота добре ілюстрована як різними історичними матеріалами, так і сучасними фотофіксаціями.

Треба зазначити, що ця книга не претендує на вичерпність, оскільки робота над запропонованою темою лише розпочалася. Окремі об'єкти ще потребують детальніших досліджень. Тому наразі інформація про них містить лише описи з короткою характеристикою споруди та ілюстративним матеріалом. Однак надіємося, що й ця перша спроба систематизувати та дослідити особову й родову геральдику в архітектурі Львова зацікавить широкі кола як шанувальників львівської історії, так і гостей міста. Вона стане в пригоді для істориків, архітекторів, дослідників геральдики та генеалогії, екскурсоводів, а також усіх, хто любить неповторність львівського середовища.

Андрій Гречило

¹ Див.: Падовська О., Паюк М. До питання про дослідження гербів у архітектурі Львова // Шоста наукова геральдична конференція (Львів, 27-29 березня 1997 року). Матеріали. – Львів, 1997. – С. 66-67.

Передмова

Геральдика склалася як винятковий феномен європейської цивілізації. Поширена у минулому концепція виникнення геральдики під впливом звичаїв Сходу внаслідок хрестових походів ґрунтувалася на безпідставних датуваннях. Притаманні Сходу бестіарні, рослинні і схожі зображення, що насправді пояснюється дією предметів розкоші, радше мали вплив на розвиток європейського декоративно — прикладного мистецтва, а не прямою взаємодією або через запозичення на структуралізацію емблематичних практик.

Герб — своєрідна емблема, що характеризується тим, що його будова, вживання, правовий статус відповідають особливим, установленим правилам. Він є графічним засобом ідентифікації і виконує соціально-знакову, номінативно-називну, семантичну, дидактичну і навіть філософську функції.

З кінця Середньовіччя у більшості країн Європи встановлені різні правові обмеження щодо геральдики. Правляча верхівка намагалася зробити вживання гербів (чи хоч би певних почесних елементів у гербах) своїм винятковим привілеєм. Держава прагнула поставити герби під свій контроль (офіційне затвердження).

Геральдичні правила в своїй основі є міжнародними, але в різних країнах діє безліч власних норм як правового, так і чисто геральдичного характеру.

Глибоке дослідження української геральдики неможливе у відриві від інших європейських геральдичних традицій, особливо польської, під сильним впливом якої, вона розвивалася упродовж століть. У свою чергу геральдична практика в Польщі була безпосередньо пов'язана не лише з сучасними практиками Заходу, а й зі спадщиною золотого століття геральдики — західного Середньовіччя.

В особистому гербі, як правило, відбиваються заслуги гербовласника і його роду, зв'язок з предками, інтереси, професійні особливості. Іноді в гербі кодується прізвище власника (герб, що «говорить»). Честь і повага, які належать гербу, цілком залежать від його власника.

У цьому контексті у вивченні родової геральдики особливий інтерес представляють історія і традиції польської геральдики, що мала вплив на розвиток українського герботворного процесу. Важливо це і в дослідженні генеалогії родів, які проживали у місті Львові.

У минулих століттях геральдика була тісно пов'язана з архітектурою. Палаці вельмож, церковні та громадські споруди, надгробні пам'ятники багаті на геральдичні зображення. Їх можна побачити на фронтонах будівель у вигляді ліпнини, вітражах, фрескових розписах стель і стін.

Понад двісті зображень гербів збереглося в архітектурних пам'ятках міста Львова. Більшість їх майстерно вирізьблена на білокам'яних плитах, є з-поміж них ліпні. Це багата спадщина, але, на жаль, не уся, а лише та, що не була знищеною різними політичними режимами, які більше руйнували, ніж будували та зберігали надбання для нащадків.

У праці досліджуються знаки окремих осіб, і родин, які залишили по собі геральдичну спадщину в архітектурі Львова. Вивчаючи геральдично-генеалогічні аспекти родів, опрацьоване було розділене на два великих розділи, де викладено матеріал, який максимально охоплює різні площини історії. Перший розділ присвячений виключно тим постатям, які творили історію міста Львова, були його мешканцями (міщани, патриції), хоча і народилися далеко за його межами. Серед таких зустрічаються греки, угорці, німці, вірмени та інші. Їхні особисті знаки (гмерки, герби) на теперішній час збереглися вкрай мало — на колишніх кладовищах (як, до прикладу, — кладовище біля вірменського кафедрального собору) сакральних спорудах (Латинський кафедральний собор, каплиці та ін.) та на давніх кам'яницях середньовічного міста. Однак і ця незначна кількість геральдичних знаків до кінця не опрацьована через брак матеріалів для ідентифікації. Переважно це вірменські роди, що залишили по собі слід в історії у вигляді гмерків та гербів на надгробних плитах біля собору у середмісті. Дослідження даної тематики базується на вивченні праць відомих вчених у цій галузі В. Лозинського^{1,2,3,4}, В. Віттига^{5,6}, А. Малецького⁷ та ін.

У другому розділі аналізується геральдика, що базується на польських шляхетських гербах. Опрацьовано значну кількість історіографії та джерел, які дають підставу зрозуміти особливості геральдики держави, у якій місто Львів перебувало протягом кількох століть. Польська геральдична традиція вплинула на розвиток геральдики Галичини та Волині, а пізніше і на іншу територію України. Роди мали також помітний вплив на політичне, економічне та церковне життя міста Львова у XVII—XX ст. і переважно вважали себе поляками. Хоча є представники українського етносу, які прийняли католицьку віру, але пов'язували себе і предків з русинами. До таких належать

¹ Łoziński W. Ormiański epilog lwowskiej sztuki złotniczej. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1901, s. 52.

² Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1890, s. 305.

³ Łoziński W. Sztuka lwowska w XVI i XVII wieku : architektura i rzeźba (1889)

⁴ Łoziński W. Złotnictwo lwowskie w dawnych wiekach : 1384-1640. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1889, s. 109.

⁵ Wittig W. Nieznana szlachta polska i jej herby. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1908, s. 436.

⁶ Wittig W. Znaki pieczętne (gmerki) mieszczan w Polsce w XVI i zaraniu XVII wieku. Kraków: W.L. Anczyca i Spółki, 1906, s. 176.

⁷ Malecki A. Studya heraldyczne. T. 2. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1890, s. 401.

Дідушицькі, Шептицькі, Даниловичі та ін. В дослідженні геральдичних та генеалогічних аспектів використано матеріали а документи архівів і праці не тільки польських дослідників (Я. Длугош^{1,2,3,4}, Б. Папроцький^{5,6}, К. Несецький^{7,8,9}, Є. Дунін-Борковський^{10,11}, А. Бонецький^{12,13}), а й українських (А. Гречило^{14,15,16,17}, І. Сварник^{18,19}, О. Однороженко^{20,21,22,23}).

¹ Długosz J. Vita S. Stanislai, powst. 1460–1465, wydane pt. Vitae beatissimi Stanislai Cracoviensis episcopi („Życie św. Stanisława biskupa krakowskiego”), Kraków 1511, drukarnia J. Haller; przekł. polski: Mikołaj z Wilkowiecka pt. Historia o św. Stanisławie, biskupie krakowskim, patronie polskim, Kraków 1578, drukarnia M. Szarffenberg (wyd. następne: Kraków Kraków 1865).

² Długosz J. Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae (Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego). 12 книг, що описують справи в Польщі від міфічних часів до 1480 р. Повне видання з'явилося в 1701–1703 рр. Видання в перекладі на польську мову розпочалося в 1961 і закінчило в 2006 рр.

³ Kłodziński A. Rękopisy Długosza o herbach polskich, Biblioteka Ossolineum, 1843, t. 5.

⁴ Polaczkówna H. Stemmata Polonica Długosza, Sprawozdanie Towarzystwa Nauk we Lwowie, t. 6 (1926).

⁵ Paprocki B. Gniazdo cnoty. – Kraków, 1578.

⁶ Paprocki B. Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584», wyd. Kazimierz Józef Turowski, Kraków, 1858.

⁷ Niesiecki K. Korona Polska przy Złotej Wolności Starożytnemi Wszystkich Kathedr, Prowincyi y Rycerstwa Kleynotami Heroicznym Męstwem y odwagą, Naywyższemi Honorami a naypierwey Cnotą, Pobożnością y Świątobliwością Ozdobiona ... – T. 1–4. – Lwów: w drukarni Collegium Lwowskiego Societatis Jesu, 1728–1743.

⁸ Niesiecki K. Herby y familie rycerskie tak w Koronie jako y Wielkim Xięstwie Litewskim zebrane przez X. Kaspra Niesieckiego. – T. 1–3. – Lwów: w drukarni Collegium Lwowskiego Societatis Jesu, 1728–1740.

⁹ Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. powiększony dodatkami późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych. – T. 1–10. – Lipsk: Wydanie Jana Nep. Bobrowicza, 1839–1845.

¹⁰ Dunin-Borkowski J. Genealogie żyjących utytułowanych rodów polskich. Lwów, 1895.

¹¹ Dunin-Borkowski J. Almanach błękitny: genealogia żyjących rodów polskich. Lwów — Warszawa, 1908.

¹² Boniecki A. Herbarz polski. – T. 1–16. – Warszawa: skł. gł. Gebethner i Wolff, 1899–1913.

¹³ Poczet rodów w Wielkim Xięstwie Litewskim w XV i XVI wieku / ułożył i wyd. Adam Boniecki. – Warszawa, 1887.

¹⁴ Гречило А. Печатки міста Львова XIV–XVIII ст. — Львів, 2010.

¹⁵ Гречило А. Герб Львова: генеза, традиції, відродження // Історія Львова. – Т. 1 (1256–1772). – Львів, 2006.

¹⁶ Гречило А. Символи Королівства Галичини і Лодомерії (1772–1918) // До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. – К., Львів, 2004. – Т. 1.

¹⁷ Гречило А., Сварник І. Оборонні споруди у міській геральдиці // Пам'ятки України. – 1990. – № 2.

¹⁸ Сварник І. Міщанські гмірки в актах Львівського магістрату XVI ст. // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Вип. 3.

¹⁹ Сварник І. Державні, земельні, міські й приватні символи в пам'ятках архітектури Львова // Знак. – 2007, грудень. – Ч. 43.

²⁰ Однороженко О. А. Князівська геральдика Волині середини XIV–XVIII ст. — Харків: Просвіта, 2008.

²¹ Однороженко О. А. Родова геральдика Русо-Влахії (Молдавського господарства) кінця XIV–XVI ст. — Харків: Просвіта, 2008.

²² Однороженко О. А. Родова геральдика Руського королівства та Руських земель Корони Польської XIV–XVI ст. — Харків: Харк. обл. об-ня Всеукр. т-ва «Просвіта», 2009. — 311 с. : іл. — (Monumenta ruthensae heraldica; vol. 1)

²³ Однороженко О. А. Українська руська еліта доби Середньовіччя і раннього Модерну: структура та влада. — К.: Темпора, 2011.